

De Chartistenbeweging

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

I.

Engeland was als eerste land van het industriele kapitalisme alle landen een halve eeuw in ontwikkeling voor; geen wonder, dat in Engeland de arbeidersbeweging reeds een belangrijke geschiedenis achter den rug had, toen zij in het overige Europa voor het eerst begon op te komen. In Engeland kwam zij op als eerste verzet tegen geheel nieuwe toestanden, zonder dat voorbeelden uit andere landen den weg konden wijzen, zonder dat leuzen en programma's van anderen konden worden overgenomen. De Engelsche arbeiders van een eeuw geleden waren pioniers — dat maakt hun geschiedenis ongewoon belangwekkend. Terwijl de latere geschiedenis der arbeidersbeweging in andere landen een soort gemeenschappelijk type vertoont, vooral ook doordat de theorie, de geestelijke inhoud — het Marxisme — klaar was en haar door de enkelen, die vooraan stonden, met meer of minder succes kon geleerd worden, heeft de geschiedenis der Engelsche arbeidersbeweging een eigen, geheel afwijkend type; de marxistische theorie ontbrak geheel — zij is eerst als theorie uit de praktijk van deze Engelsche beweging ontstaan. Om al die redenen verdient deze geschiedenis de aandacht, als een eerste spontaan opgroeiende pioniersbeweging, die onder zeer bijzondere omstandigheden haar weg moest zoeken. En in het geheel van deze geschiedenis van een halve eeuw lang verdient boven alles onze aandacht de felle klassenstrijd in de jaren 30 en 40, die onder den naam van Chartistenbeweging bekend staat.

De oorzaken, waaruit deze beweging ontstond, waren velerlei; en wij moeten deze afzonderlijk nagaan om haar verschillende, zoo uiteenloopende karaktertrekken van kiesrechtbeweging, van hongeroproer, van proletarischen klassenstrijd en van doodstrijd eener sociale klasse goed te begrijpen. Wij beschouwen dus eerst de algemeene maatschappelijke en sociale toestanden.

Ieder weet, wat een reusachtig leed de opkomst van het industriele kapitalisme over de Engelsche arbeidersklasse gebracht heeft. Het is veel erger geweest, dan in eenig ander land naderhand. Dat komt daarvandaan, dat niet die opkomst zelf, maar vooral zijn *langzaamheid* de voornaamste oorzaak van de ellende was. Overal waar in andere landen de in Engeland gegroeide techniek snel, op een hooge trap van ontwikkeling, ingevoerd werd, ging het sociale omwentelingsproces snel, en het leed was betrekkelijk snel geleden. Maar in Engeland moest het kapitalisme zelf langzaam groeien en opkomen; dit langzame slepende proces bracht een chronische ellende van de ergste soort.

Omstreeks 1780 begonnen de machines inplaats van de handwerktuigen te komen; maar eerst na 1830 begint het kapitalisme op het geheele economische leven zijn stempel te drukken. Hoe *wenig modern* Engeland voor dien tijd, ondanks katoenfabrieken en proletariërsmassa's, nog was, blijkt wel het best uit het feit, dat eerst in 1830 de eerste spoorweg werd aangelegd. Voor dien tijd moest alle warenverkeer met wagens over de straatwegen of met schuiten over de kanalen plaats vinden. Langzaam werden in het volgend decennium enkele hoofdlijnen aangelegd, meer en sneller na 1840, en eerst in 1850 was het hoofdnet van spoorwegen klaar. Post en telegraaf waren er tevoren nog evenmin. Stoombooten waren er al wel eenige, maar in deze twintig jaren groeide het stoombootverkeer eerst goed (in 1820 7,243 tonnen, in 1849 173,580 tonnen). In 1838 ging de eerste stoomboot over de oceaan om de grondstof, de katoen, uit Amerika sneller over te brengen. En tegelijk ontwikkelde zich de industrie door *voortdurende verbeteringen van de techniek* tot steeds grooter produktiviteit en omvang. Hoe het jaarprodukt per arbeider in de spinnerijen en weverijen toenam blijkt uit de volgende cijfers:

	1819—1821	1829—1831	1844—1846
garen per jaar en per arbeider	968	1546	2754 pond
weefsel „ „ „ „ „	342	521	1681 „
massa verwerkte ruwe katoen	120	243	588 miljoenpond

De massa ingevoerde wol steeg van 16 miljoen pond (1821) tot 76 miljoen pond (1849). De produktie van ruw ijzer, het materiaal voor machines, rails, stoombooten, steeg van 442,000 tonnen (1823) tot 2,093,000 tonnen (1848); de produktie van steenkolen van 4.8 miljoen tonnen (1820) tot 11.4 miljoen tonnen (1849).

De opkomst van de kapitalistische industrie beteekent tegelijk de ondergang van het handwerk. Bij het eerste opkomen der machines in de 18e eeuw waren het bijna uitsluitend de *spinnmachines* geweest, die in de plaats van het oude huis-spinnewiel kwamen. Reusachtig breidde zich de fabrikage van gesponnen garens uit, die tegelijk veel goedkooper werden. Daar echter de weverij tegelijk nog handarbeid bleef,

nam de handweverij sterk toe. Dat duurde tot omstreeks 1820; toen waren gaandeweg de machinale weefgetouwen zoo verbeterd, dat het omgekeerde proces begint: nu begon *de machinale weverij* de handweverij te verdringen. Hoe dit ging ziet men in het volgend tabelletje:

1819—21	fabriekswevers	10,000,	handwevers	240,000
1829—31	"	50,000,	"	225,000
1844—46	"	150,000,	"	60,000
1859—61	"	203,000,	"	7,500

Wat willen die getallen zeggen? In de twintiger jaren neemt het aantal fabriekswevers sterk toe; en ieder van hen produceerde met de machine heel veel malen meer dan een handwever kon doen. Tegelijk vermindert het aantal handwevers nauwlijks (sommige schrijvers geven zelfs een vermeerdering in dien tijd op). Dat wil zeggen, dat de toenemende concurrentie van de fabrieken, die de prijzen sterk omlaag drukte, deze geheele massa omlaag drukte, hun inkomen verminderde tot hongerspeil. Daarom zijn deze jaren *een tijdperk van sociale experimenten, van kooperaties, kredietverenigingen*, van wakker wordend verzet der bedreigde handwerkers — natuurlijk zonder dat een uitweg gevonden werd. In het volgende 15-tal jaren vermindert dan het aantal handwevers sterk, zij verdwijnen als sociale klasse. De jaren 20 waren *de jaren van neergang*, de jaren 30 *de jaren van ondergang der kleinproducenten*. Zonder erbarmen roeit de kapitalistische ontwikkeling ze uit, mogen zij zich nog zoo vastklampen aan hun oude zelfstandigheid; hulpeloos en reddeloos gaan zij te gronde — maar hun verbittering is een wezenlijk element in de groote sociale beweging, die het Charisme heet.

De ellende van deze honderdduizenden, die in den letterlijken zin verhongerden, was hopeloos: zij moesten verdwijnen. Een geheel andere klasse was het fabrieksproletariaat. En toch: *de geestesgesteldheid der fabrieksproletariërs toont ons hetzelfde gevoel van onmacht en hopeloosheid*. Eenerzijds was hier de inwerking van het kleinhandwerkerdom, dat door zijn allesbeheerschende sociale ellende de verwante lagen der maatschappij, het openbare leven, de pers, de sociale woordvoerders geestelijk sterk beïnvloedde. Maar voor een deel lag het ook in hun eigen positie.

Het fabrieksproletariaat was nog zwak, een modern eilandje in een overigens nog geheel kleinburgerlijk land. Wel waren ze in één gebied (Lancashire en Yorkshire) gekoncentreerd; maar zij waren toch zoo goed als machteloos tegenover de fabrikanten. Dat was gebleken. Toen in 1833 de conjunctuur gunstiger werd, de lange werkeloosheid verminderde en de toestand van de industrie tot 1836 steeds meer vooruitging, werden overal vakverenigingen gesticht, die voor betere loonen streden. Zij hadden zich in 1834 tot een groot nationaal verbond ver-

eenigd, en onder de suggestieve werking van de nu verworven groote macht kwam er een sterke strijdlust in de massa; overal sloten ze zich bij de vereenigingen aan. Maar toen ze den strijd begonnen, vonden ze regeering en kapitalisten gesloten tegenover zich. De rechtbanken veroordeelden de stakers en hun leiders; de fabrikanten beantwoordden elke staking met een groote uitsluiting; allerlei vakbonden leden *de nederlaag* en vielen weer uiteen. Het was nutteloos, tegen het kapitaal te willen vechten. In de vakbonden van handwerkers of bevoorrechte groepen, die bleven bestaan, groeide de opvatting, dat staken nutteloos en verkeerd was — een leer die nog een 20 tal jaren de Engelsche vakbeweging bleef beheerschen. En bij het fabrieksproletariaat kwam de overtuiging, dat zij machteloos tegenover het kapitaal waren. Waarom waren zij machteleos? Vooral door *de snelle ontwikkeling der techniek*. Telkens kwamen nieuwe technische verbeteringen, die een aantal arbeiders overbodig en werkeloos maakten; zoo konden de fabrikanten de loonen verminderen en hun felle konkurrentiestrijd werd op de ruggen der arbeiders uitgevochten. Maar al te vaak gebeurde het, dat staking van een bepaalde groep arbeiders gebroken werd door een nieuwe uitvinding, een automatische machine, die hun werk overbodig maakte. Daarom was het proletariaat zwak, en daarom moest een geestestoestand ontstaan, die geheel overeen kwam met die der ondergaande kleinproducenten: de machine is de oppermachtige vijand, die ons verdringt en neerdrukt, en waartegen elke strijd vergeefs is.

Daarom was de stoffelijke toestand van het Engelsche fabrieksproletariaat buitengemeen treurig. De loonen waren laag en werden steeds lager; de arbeidstijden waren ongelooflijk lang en wisselden af met even verderfelijke tijden van werkeloosheid; vrouwen- en kinderarbeid woekerden steeds meer voort en alles te zamen ondermijnde de gezondheid. Die oude maatschappijorde, die uit de 18de eeuw met zijn eenvoudige levensverhoudingen overgeleverd was, had geen organen, die hier konden ingrijpen. Van het standpunt van sociale politiek beschouwd was Engeland een wild, ordeloos land, waar ieder deed wat hij wilde, om in wedstrijd met anderen zoo snel mogelijk rijk te worden. Geen wet beschermde de zwakken of trachtte de verwoestende stroom van het ingebroken kapitalisme in bepaalde beddingen te houden. Van het platteland in de stad bijeengeveegd, zonder verband, zonder levensnormen, die hun een houvast konden geven, weerloos aan de smerigste winzucht van een ruwe parvenuklasse van pas opgekomen fabrikanten overgeleverd, verzonken de fabrieksproletariërs in de diepste stoffelijke, geestelijke en zedelijke ellende. Zooals zij daar in vuile stinkende hokken in de achterbuurten huisden, zonder rioleering, zonder toezicht, waar roodvonk en typhus epidemisch heerschten, vol haat en wrok tegen de rijken, in dronkenschap hun ellende vergetend, lichamelijk en geestelijk

gedegenereerd, vertoonden zij een verschrikkelijk beeld van een door het kapitalisme tot de laagste trap van verwildering neergestooten klasse. Men leze de beschrijving van Engels in zijn werk „Die Lage der arbeitenden Klasse in England” — en men ziet dan, dat *gruwelijke, grenzeloze ellende het allesbeheerschende kenmerk van het Engelsche proletariaat* omstreeks 1840 was.

Maar alweer moet er op gewezen worden: niet de sterke ontwikkeling van het kapitalisme was de oorzaak daarvan, maar vooral ook *het gemis aan voldoende ontwikkeling*. Wel ging de techniek vooruit en verdrong de fabriek het handwerk. Maar er was *gebrek aan afzet* en aan markten. Wij zagen dat in de jaren 1823 tot 1849 de productie van ijzer, van katoen, van wol tot het vijfvoudige toenam. Maar tegelijk nam de uitvoer slechts van 35 tot 64 miljoen pond sterling toe. Ondanks dat de massa uitgevoerd goed verdrievoudigde, was de geldswaarde niet eens verdubbeld, doordat de prijzen sterk daalden. Traag sleepte de industrie zich voort: en kwam er dan een opbloei, een korte prosperiteit (1823—1825; 1833—1835; 1843—1845) dan zonk na een paar jaar sterke produktie en wilde spekulatie alles weer in een krisis ineen, en *lange jaren van depressie en werkeloosheid* volgden, die de massa's tot wanhoop en heftige oproeren brachten. De nieuwe produktievorm kon wel massa's uit hun ouden toestand sleepen en opzuigen, maar hij kon ze niet geregeld bezig en in het leven houden.

Daarom *was ook de bourgeoisie niet tevreden*. Zij stond ook voor een maatschappelijk probleem, dat zij moest oplossen: hoe is de produktie te verbeteren? Hoe kunnen wij nieuwe markten openen, waar de produkten geregeld toenemenden afzet vinden? Zij had een instinktief gevoel, dat als die vraag opgelost was, ook de oproerigheid der hongerige massa's voor een groot deel bedwongen zou zijn. Maar hoe de afzet te vergrooten? De koopkracht der eigen bevolking was gedaald: deze door hoogere loonen te vergrooten is nooit de politiek van de bourgeoisie. Zij wilde afzet in het buitenland: Indie moest Engelse katoentjes opnemen, en de tolgrenzen der Europeesche landen moesten neergeworpen worden. De *vrijhandel* werd de politieke leus der bourgeoisie; haar strijd voor vrijhandel valt grootendeels gelijktijdig met de proletarische beweging en heeft deze herhaaldelijk sterk beïnvloed.

II.

Het Chartisme was echter niet enkel een klasse-opstand van ellendige proletariers: het was tegelijk een groote *politieke beweging voor algemeen kiesrecht*. En als zoodanig liggen zijn wortels in de kieswet van 1832, de zoogenaamde *reformbill*.

Engeland was tot dien tijd (en daarna) steeds geregeerd door de landjonkers. Maar een nieuwe maatschappelijke klasse was opgekomen, die politieken invloed wilde laten gelden, de industrieele kapitalisten. Na een lange op en neergaande propaganda kwam eindelijk in 1830 de tijd van verwezenlijking; het hervormingsgezinde deel der aristokratie, dat begreep, dat het beter was bijtijds de nieuwe geldbezittersklasse onder de regeerenden op te nemen, kwam — mede door den invloed van de Julirevolutie in Parijs — aan het bewind. Lord Grey sloeg een hervorming voor, waarbij een aantal tot volkomen onbeduidenheid gedaalde dorpen hun recht verloren, een parlamentslid te kiezen, terwijl daarvoor in plaats een groot aantal nieuw opgekomen fabriekssteden dit recht kregen. Natuurlijk bleef het recht om te kiezen aan een census gebonden; de bourgeoisie werd onder de regeerende klasse opgenomen, maar de arbeiders en kleine burgers bleven er buiten.

Een heftige strijd ontbrandde: de konservatieve lords uit het Hoogerhuis wilden niet toegeven; het volk kwam in beroering en politieke bladen werden opgericht en vereenigingen gesticht. De oude leuze van algemeen kiesrecht, waarvoor in 1818 en 1819 al een beweging was geweest, werd weer opgesteld. In de Londensche straten werden de koppigste aristokraten gemolesteerd; maar in de volkspers diskuteerde men, of de arbeiders er wel eenig belang bij hadden, dat hun ergste vijanden en uitbuiters, de fabrikanten, de politieke macht in handen kregen. Men hoopte natuurlijk, dat er voor de arbeiders ook iets goeds uit zou komen; maar toen in 1832 de wet er eindelijk doorging, was de vrede tusschen de beide frakties van de bezittende klasse gesloten en het *proletariaat kon met leege handen naar huis gaan*.

Het eerste gevolg van de ontnuchtering was een sterke anti-politieke stemming; vakbeweging en kooperatie trokken alle werkzaamheid aan zich; met politiek wilde men zich niet bemoeien. Maar het bleek al spoedig, dat de politiek zich zeer met de arbeiders bemoeide.

De verschrikkelijke toestanden van *kinderuitbuiting in de fabrieken* hadden al dikwijls aanleiding tot voorstellen ter verbetering en tot agitatie gegeven; Robert Owen had er hard voor gewerkt en eenigszins als gevolg van zijn ijveren was in 1819 door Peel een wet ingevoerd, die arbeid van kinderen beneden 9 jaar verbod en daarboven op 12 uren hoogstens bepaalde; maar door de geringe straffen bij overtreding en het ontbreken van inspektie bleef de wet een doode letter. De vakbeweging, die omsteeks 1829 opkwam, begon ook wetten tot arbeidsbescherming onder haar doeleinden op te nemen; en deze kringen van arbeiders, die tegelijk de agitatie voor de Reformbill ondersteunden, beschouwden zulk een wet als een soort compensatie voor de hulp, aan de bourgeoisie op het gebied van kiesrecht verleend. Maar het kwam anders. Toen Lord Ashley in 1833 in het nieuwe parlement een wet

voorstelde, waarbij kinderarbeid beneden 9 jaar verboden, en daarboven en voor vrouwen de arbeidstijd op 10 uren bepaald werd, terwijl fabrikanten, die driemaal de wet overtraden, persoonlijk (dus niet met boete) gestraft zouden worden — toen dachten parlement en liberale regeering er geen oogenblik aan, deze wet aan te nemen. Ondanks een sterke aktie der arbeiders (stichting van komitees en reuzenmeetings in de fabrieksdistrikten,) werd de wet verworpen en in plaats daarvan een minder vergaand voorstel van de regeering aangenomen. Ongetwijfeld was ook deze wet een belangrijke vooruitgang, vooral door de instelling van arbeids-inspekteurs — Marx heeft de toestanden in de fabrieken en het werken van deze inspekteurs in „Het Kapitaal” uitvoerig besproken, — maar toch ondervonden de arbeiders dit als een teleurstelling, een hoon: nu zagen zij, dat voor hen van een fabriekten-parlement niets te verwachten was. Zij zouden echter nog erger ondervinden.

De *nieuwe armenwet* van 1834 toonde eerst ten volle het kapitalistische karakter van het nieuwe parlement. Deze herziening van de tot dien tijd geldende armenwetten heeft dit merkwaardige, dat zij tot de meest uiteenlopende beoordeelingen aanleiding gaf. Alle burgerlijke geschiedschrijvers beschrijven den toestand vóór deze wet als onhoudbaar en verderfelijk en zij prijzen de nieuwe wet als de redding van Engeland uit een dreigende sociale ondergang. „Het oude systeem „demoraliseerde alle klassen der arbeiders, het vernietigde oprechtheid, „vljijt, matigheid en alle huiselijke deugden en bracht ondeugd, demoralisatie en dronkenschap”. (Molesworth.) De nieuwe wet berustte geheel op de moderne ekonomische leer van de meest geachte staathuishoudkundigen als James Mill, Lord Brougham en Nassau Senior. En toch heeft nooit een wet zulk een gloeiende haat bij de arbeiders gewekt; en men kan zeggen, dat meer dan al het andere *deze armenhuis-wet de oorzaak is geweest van het geweldige opvlammen der Chartistenbeweging.*

Deze tegenstrijdigheid wordt onmiddellijk duidelijk, als men ziet, dat de armenwet het zuiverste stuk kapitalistische klasse-wetgeving is geweest. De oude wet van 1601 uit den tijd van koningin Elisabeth erkende voor de behoeftigen en ongeschikten tot arbeid een recht op ondersteuning van het kerspel, waar zij thuis behoorden. Dit was geen gift van boven, maar een vergoeding voor wat hun anderzijds ontnomen was. In de middeleeuwen zorgde de kerk voor de armen, en groote bezittingen waren daartoe aan de kerk als „erfdeel der armen” geschonken. De hervorming in Engeland konfiscerde dit kerkelijk goed, d. w. z. de vorsten stalen het en gaven het aan hun hovelingen; daarvoor moesten nu de wereldlijke staatsorganen — hier de kleine gemeenten — de onderhoudsplicht van de armen op zich nemen. Deze wet, die onder

primitief-agrarische verhoudingen normaal was, moest geheel andere gevolgen hebben, toen het kapitalisme opkwam. Aan het einde der 18de eeuw, toen alle levensmiddelen duurder werden en de loonen achteruitgingen, voerde Pitt een wet in, die veroorloofde onvoldoende loon uit de armenkas aan te vullen. Het gevolg was, dat de armenbelasting sterk steeg: van 8 miljoen gulden in 1750 tot 90 miljoen in 1810 en 120 miljoen in 1820; op het platteland was ze *f* 9, in de dichtbevolkte industriegebieden *f* 3 per inwoner. Deze ondersteuning was mee een oorzaak, waardoor de ondergaande handwerkers het zoo lang uithielden. Maar natuurlijk waren zulke toestanden onder het kapitalisme onhoudbaar. Wel profiteerden daarvan de afzonderlijke fabrikanten, die hun loon altijd verder verminderen konden — de rest werd uit de armenkas bijbetaald. Maar het ging toch al te zeer tegen het kapitalistisch klassebelang in. De arbeiders hadden een ruggeleuning, en waren niet aan de ondernemers op genade en ongenade overgeleverd; bij stakingen en uitsluitingen konden zij het lang volhouden, zonder te verhongeren. Het was in strijd met de geheele kapitalistische denkwijze en ethiek, volgens welke ieder man voor zich zelf moet zorgen, geheel vrij en zelfstandig moet handelen, d. w. z. het gebod van de economische nood moet gehoorzamen. Daarom was het eerste, wat het nieuwe parlement aanvatte, een hervorming van de armenwet. Een commissie werd benoemd om de werking van de oude armenwet te onderzoeken; en zij verklaarde in haar rapport, dat het heerschende systeem „een belemmering der industrie was, een premie op onbedacht „huwelijk, een prikkel tot vermeerdering der bevolking en dat het den „invloed van een stijging der bevolking op de loonen onderdrukte; dat „het een instelling was, die diende om de vlijtigen en eerlijken te „ontmoedigen en de luiards, onnadenkenden en slechten te beschermen; „dat het de familiebanden verscheurde, de akkumulatie van kapitaal „systematisch verhinderde, het kapitaal vernietigde en de belasting- „betalers ruïneerde”. Inderdaad, schreef Engels naar aanleiding van dit rapport, deze schildering is juist; onder de bestaande omstandigheden is het nog al duidelijk, dat de arme, als hij de keuze heeft en er even goed om leven kan, liever niets doet dan hard werkt. Dit bewijst echter alleen, hoe verkeerd de bestaande sociale toestanden zijn.

De nieuwe wet bepaalde, dat *alle ondersteuning voor gezonde personen, behalve in goed ingerichte werkhuisen, onwettig is*. Geen huisondersteuning meer; wie niet te eten heeft, kan in het werkhuis gaan. Deze werkhuisen werden daarbij zoo afschrikwekkend gemaakt, als maar mogelijk was; de bewoners droegen gevangeniskleeren, kregen slechter eten dan bij de minste arbeiders gebruik was, moesten 't meest een-toonige, harde, ondragelijke werk verrichten, stonden onder scherpe discipline, terwijl de gezinnen uiteengerukt werden, mannen, vrouwen

en kinderen allen in afzonderlijke huizen. „Ons doel,” zei een lid van het nieuw ingerichte staatsbestuur voor armwezen in een redevoering, „is, de werkhuizen zooveel mogelijk gelijk aan gevangnissen en het oponthoud daarin zoo onaangenaam mogelijk te maken.” Kortom: de armoede werd als misdadig behandeld, in den zin van de leer van Malthus, dat wie overbodig is, eigenlijk geen recht heeft om te leven. En wanneer parlamentsleden, die niet geheel verstand waren in deze liberale economie, zulk een instelling een vergrijp tegen de humaniteit noemden, antwoordde Lord Brougham, onder een lofzang op Malthus „den wijssten, geleerdsten en deugdzaamsten man” en op zijn leer: „Alle weldadigheid „met weinig uitzondering is in strijd met de beginselen der staathuishoudkunde. Zelfs grijsaards verdienen geen ondersteuning; want daar „iedereen oud wordt, moeten alle verstandige menschen, zoolang zij „nog sterk zijn, zooveel sparen, dat zij op hun ouden dag daarvan „leven kunnen. . . . Diegenen, die de armenwetten van koningin Elisabeth „ontwierpen, wisten niets van maatschappijleer; de ware bevolkingsleer „is hun onbekend gebleven; zij konden niet vooruitzien, dat eenmaal „Malthus zou komen en het menschelijk geslacht over deze nog slecht „begrepen allerbelangrijkste wetenschap zou inlichten; zij kenden het „ware principe niet, hoe men maatregelen tegen een overmatige vermeerdering der bevolking moest nemen.”

Was nu het armenhuis een instelling geweest, waarin alleen schipbreukelingen der maatschappij, enkele weinigen terechtgekomen waren, dan had men wel verontwaardiging kunnen voelen over de koude hardvochtigheid van de wet; maar meer ging het de meesten toch niet onmiddellijk aan. Vooraanstaande leiders (b.v. de bekwame journalist Bronterre O'Brien, die sinds 1830 aan verschillende volksbladen werkte, en onder de leidende koppen der Chartisten wel het beste politieke inzicht had) hadden wel ingezien, dat deze wet ook diende, om de arbeiders van het land naar de steden te drijven en zoo in tijden van bloei het loon omlaag te drukken. Maar de Engelsche toestanden in dien tijd maakten, dat deze wet in nog veel direkter zin een levenskwesitie voor de massa's was. Bij de lage loonen, den ondergang van de handwerkers, de lange tijden van werkeloosheid was er geen mogelijkheid van sparen; altijd stond men aan den grens van den honger, en ieder arbeider was zeker, dat hij wel eens ondersteuning noodig had, om niet te verhongeren. Dat was de beteekenis van de nieuwe armenwet: *ieder eerlijk arbeider zag, na een leven vol zwaar werk en ontbering, tot slot als zekere toekomst het werkhuis voor zich, met scheiding van zijn gezin.* Men kon er niet aan ontkomen — en daarom moest de wet op de werkhuisen zulk een verbitterde haat in de arbeiders opwekken. Zij voelden zich van een oud overgeleverd recht beroofd, en ze werden daarin ondersteund door een deel der

Tories, die in de nieuwe industrie een ongezone vuile uitwas, in de nieuwe fabrikanten een klasse van hebzuchtige parvenus, zonder verantwoordelijkheidsgevoel, en in de nieuwe armenwet met zijn begin van regeeringscentralisatie een ontwrichting zagen van de oude patriarchale verhoudingen.

Onmiddellijk na aanneming van de wet trad dat nog niet zoo scherp voor den dag; de conjunctuur verbeterde nog, en tot 1836 duurde de drukke tijd, waarin de arbeiders wat op adem kwamen. Maar toen daarna de crisis uitbrak, toen werd de verschrikkelijkheid van de nieuwe wet door de verhongerende, vergeefsche tegen loonsverlaging strijdende massa's in zijn volle zwaarte gevoeld; en toen barstte de strijd fel los. Wat de oude Cobbett in het parlement had voorspeld: „als deze wet aangenomen wordt, beteekent dat een strijd tegen de „hutten, waarop slechts een strijdkreet tegen de paleizen als antwoord „komen kan” — werd nu bewaarheid. Overal werden massale vergaderingen gehouden, op de velden en heiden buiten de steden, vaak 's nachts, waar de arbeiders bij duizenden verschenen, met pelkakkels toegerust en met geweren gewapend. Daar sprak Richard Oastler tot hen en riep hen tot strijd op: „Wapent u, medeburgers; neemt de wapens op tegen die vloekwaardige armenwet der tyrannen. Wapent u, zonen van Brittanje, in uw harten leeft de ware grondwet”. En nog geweldiger donderde de stem van Stephens, een methodistisch geestelijke, die met gloeiende welsprekendheid tot gewelddadig verzet opriep tegen een wet, die de grondslagen van godsdienst en gezinsleven aantastte: „dan moet ieder man met de dolk in de hand ieder neersteken, „die zou willen trachten, man en vrouw van elkaar te scheiden”.

Petities werden aan den koning en het parlement gezonden, om de wet weer in te trekken, omdat anders een burgeroorlog dreigde. Een voorstel in dien geest, dat John Fielden in 1838 indiende, werd echter met groote meerderheid verworpen. Toch was deze strijd niet geheel vruchteloos: hij bewerkte, dat de wet niet in volle hardheid werd toegepast. De statistieken bewijzen, dat de onderstand per inwoner wel op het platteland na invoering der wet sterk daalde, maar in de steden en fabrieksdistricten bereikte hij in de ergste noodjaren bijna de hoogte van vóór de wet. De wet met al zijn barbaarschheden bleef van kracht, maar alleen doordat hij niet streng toegepast werd; tegenover de massale ellende van de opstandige massa's was dat eenvoudig niet mogelijk.

Deze verbitterde bewegingen maakten reeds een deel uit van de Chartistenbeweging. Dqel, program en leiding kwamen echter van een andere zijde.

III.

De politieke strijd der Engelsche arbeiders was vóór 1830 bemoeilijkt, doordat hij samenliep met den politieken strijd der bourgeoisie. Zij moesten

in de politiek de klasse ondersteunen, die economisch hun direkte vijand was. De reformbill, die de bourgeoisie tot mede-regeerende klasse maakte, maakte een einde aan die dubbelslachtigheid. Van nu af aan kon een *demokratische-politieke beweging*, tegen de geheele heerschende klasse gericht, zich vrij ontplooien. En na de korte periode van teleurstelling na 1832 begon de kiesrechtstrijd al spoedig weer.

Van twee steden ging gelijktijdig het initiatief tot deze beweging uit, van Londen en van Birmingham. In Londen was geen groote industrie, maar door den handel en als hoofdstad was er een sterk bedrijfsleven, waarin het handwerk een groote rol speelde, met als arbeiders geschoolde vaklui in dienst van kleine patroons. In de eerste tientallen van jaren van de 19de eeuw begonnen daar kapitalistische methoden en hulpmiddelen langzaam in te dringen en maakten de handwerkers wakker. Zij zagen, hoe de positie der wevers en andere zelfstandige kleinproducenten door de machine bedreigd werd, zij leefden in het centrum van politieke beroering; zoo kwam omstreeks 1820 reeds onder hen een politiek-economische beweging op, die van geheel anderen aard was dan de beweging in het Noordelijk fabrieksgebied. De bekwaamsten onder hen, de meubelmaker Lovett, de typografen Hetherington en Vincent, traden voortaan in alle proletarische bewegingen mee aan de spits: in de stichting van ontwikkelingsklubs en kooperaties in de 20er jaren, in de politieke vereenigingen in 1830, en daarna in de Chartisten-beweging. Hun optreden vertolkt het sociaal milieu, dat zij in de beweging vertegenwoordigden: verstandige, bezadigde werklieden, radikaal, vrijdenkers en owenisten meest, die van fellen klassenstrijd niets wilden weten, maar gelijke rechten met anderen wenschten. Terwijl de fabrieksproletariërs in Lancashire door een breede kloof van een rijke bourgeoisie gescheiden was, zonder overgang, vloeiden de Londensche arbeiderskringen geleidelijk in de kleine middenstand en de benedenste groepen der eigen huisbezitters over, die reeds kiezer waren. Van hen ging in 1836 de stichting van de Londensche Arbeidersvereeniging uit, die in een manifest als grondslag opstelde, dat de beide groote burgerlijke partijen, de Whigs en de Tories, beide den arbeiders even vijandig zijn, en dat deze *een eigen onafhankelijke politiek* moeten volgen, om hun belangen te verdedigen. In een groote openbare vergadering in Februari 1837, werd het programma ontwikkeld en werden de 6 eischen opgesteld, die sindsdien aan de geheele beweging program en naam hebben gegeven: 1. *algemeen kiesrecht*; 2. *geheime stemming*; 3. *gelijke kiesdistricten*; 4. *eenjarige zittingstijd*; 5. *afschaffing van census voor de gekozenen*; 6. *bezoldiging der afgevaardigden*. Als „The Peoples Charter” werd het aangekondigd in het adres, dat tot teekening opwekte. Charter is de naam voor de vrijbrieven en privilegien, die door de vorsten aan steden of aan het volk gegeven werden, vandaar

ook voor de grondwet; zoo lag deze naam voor de hand voor de gevraagde wet, die aan het geheele volk zijn democratisch recht zou geven. Op 3 Mei 1838 werd het als uitgewerkt wetsontwerp gepubliceerd.

Onafhankelijk daarvan en tegelijkertijd was een gelijksoortige politieke beweging in Birmingham ontstaan. Birmingham, het centrum van de Engelsche ijzerindustrie, had weer een ander type van arbeidersbevolking. De ijzerindustrie was nog geen grootbedrijf, maar zij was de basis van de nieuwe industrie. Hier werkte een volk van smeden, wel in dienst van het kapitaal, maar als bekwame, onmisbare vaklui, sterk en ruw, vol onafhankelijkheidszin en zelfbewustzijn. Zij kenden noch de bittere klassehaat van de machteloze hongerige katoenproletariers, noch hadden zij de pedante beperktheid van de Londensche kleinburgerlijke handwerkers. Zij profiteerden met hun meesters mee van de kapitalistische ontwikkeling, zij stonden aan den kant van deze ontwikkeling — evenals in Berlijn de arbeiders der opkomende machineindustrie nog liberaal bleven, toen Saksen al socialistisch was — en gingen met hun radikale fabrikanten politiek broederlijk samen. De politieke leider in Birmingham was Thomas Atwood, zelf een fabrikant, die bezeten was door de idee, dat een onbeperkte uitgifte van papiergeld aan alle nood een einde zou maken. Sinds 1816 streed hij daarvoor en bestreed de bankwet van Peel uit 1819, die de bankbiljetuitgifte van de bank beperkte, als een maatregel van het grootkapitaal, om door schaarste van geld de kleinen in de klem te houden. Hij stond in 1830 vooraan in den strijd voor de Reformbill; van Birmingham ging een sterke politieke propaganda in radikalen zin uit, en tijdens de behandeling der wet dreigden 200,000 arbeiders uit Birmingham naar Londen te trekken, en daar te blijven, tot de wet er door was. In het nieuwe parlement had Atwood echter met zijn papiergeld-plannen niet meer succes dan in het oude; en daarom, begreep hij, moest het parlement eerst nog meer gedemocratiseerd worden. Op zich zelf kon hem de democratie niets schelen; hem was het er om te doen, zoo een parlement te krijgen, dat, door zijn plan te volgen, de misstanden der maatschappij zou verhelpen. In 1837 werd de *Political Union* in Birmingham weer opgericht, en mede door een sterke werkeloosheid, gevolg van de ingetreden crisis, nam de beweging snel toe. Een petitie werd aan het parlement gezonden, voor invoering van papiergeld en afschaffing der graanrechten, natuurlijk zonder resultaat. Toen werd het democratisch programma van kiesrecht-hervorming opgesteld en woordvoerders werden naar andere steden gezonden om propaganda te maken.

Misschien waren deze verschillende bewegingen nog gescheiden gebleven, diskussieerend over ondergeschikte punten, wanneer er geen massabeweging ontstaan was. Nu echter kwam *een zware tijd voor het proletariaat, die het tot een geweldige massabeweging opstuwde*; een

beweging, die haar eerste voedsel uit de *haat tegen de armhuiswet* trok en die zich om *het charter en het Birminghamer program als vaandel* schaarde.

De economische oorzaken van die massabeweging zijn al genoemd, maar nog niet volledig. Ze zijn de *krisis* en de *duurte*. Na de prosperiteit van 1824 en de *krisis* van 1825 was er stagnatie gebleven in de industrie, totdat zij zich in 1833 langzaam begint te verheffen. Van 36.5 miljoen pond sterling in 1832 klimt de uitvoer tot 54.4 miljoen pond in 1836. Voor een deel werkten hier de rijke oogsten mee, die in 1833—35 de binnenlandsche markt verbeterden; voor een deel kwam de stoot uit Amerika. Daar werden spoorwegen aangelegd en kanalen gegraven, Engelsch kapitaal stroomde er heen, spekeleerde in landerijen en die spekulatie sprong in 1836 op Engeland over; nieuwe fabrieken, spoorwegen, banken, mijnondernemingen werden bij massa opgericht. Maar toen in de herfst in Amerika de Krach kwam, stortte ook in Engeland de konjunktuur ineen, bankroeten vonden talrijk plaats (1950 in 1837 tegen 1190 in 1836), de uitvoer naar Amerika stopte, de prijzen voor ruw katoen stegen. Bij massa's werden de fabrieken stilgezet en de arbeiders op straat gesmeten; de loonen vielen, soms tot op tweederde of de helft; wevers zagen hun dagloon van 10 stuiver op 5½ dalen. Na het *krisisjaar* 1837 bleef de industrie stagneeren; een klein vleugje verbetering kwam langzaam, maar in 1842 volgde een tweede scherpe depressie en eerst in 1843 begon een nieuwe opbloei. Eerst uit deze materieele ondergrond is het verloop der Chartistenbeweging te begrijpen.

De *krisis* zou alleen niet zoo sterk gewerkt hebben, als niet de *duurte* er bijgekomen was. De goede oogsten van 1833—35 hadden de prijs van de tarwe sterk doen dalen: van 66 sh. per quarter in 1831, tot 46 sh. in 1834, tot 39 sh. in 1835, zelfs tot 35 sh. aan het eind van dat jaar. Toen steeg de prijs weer; in de herfst van 1837 was hij tot 53 sh. gekomen; daarop kwam een reeks van koude natte jaren met misoogsten; graan moest in massa ingevoerd worden, en de prijzen stegen tot hongersnoodhoogte; Augustus 1838 tot 77 sh., Januari 1839 zelfs tot 81 shilling. Daardoor werden de groote volksmassa's tot wanhoop gebracht; in die zeven noodjaren, van 1836—42, van *krisis* en *duurte*, barstte het gemartelde en verhongerde volk los en maakte de kiesrechtbeweging tot een woeste massabeweging, een uitbarsting van vertwijfeling, een reusachtig hongeroproer.

De man, die deze felle hongerbeweging in het spoor van een politieke kiesrechtbeweging leidde en zoo met de Londensche en Birminghamsche vereenigde, was Feargus O'Connor, de beroemdste onder de Chartistenleiders. Hij was een Ier, een hartstochtelijke rebellenatuur, opgegroeid te midden van samenzweringen en vrijheidsbewegingen in Ierland tegen

de Engelsche overheersching. Hij haatte de Engelsche heerschende klasse met een diepe haat, en sloot zich in Engeland bij alle democratische oppositiebewegingen aan. Zijn toewijding aan de zaak der onderdrukten en zijn haat tegen de heerschers maakten hem tot de meest vereerde figuur in de beweging; door zijn donderstem, zijn imponeerende persoonlijkheid, zijn welsprekendheid, oefende hij een geweldige invloed op de massa's uit, die hem als de „leeuw der vrijheid" toejubelden. Wel kon hij hun geen beter inzicht brengen — in dit opzicht stond hij bij zijn landgenoot O'Brien achter — zijn primitieve rebellegeest had geen begrip van het proletariaat als klasse en van de industrie als nieuw economisch stelsel; hij zag daarin slechts een monsterlijk-vuile afdwaling van een natuurlijke maatschappij; het oude boersche dorpsleven. Maar deze primitief-agrarische denkwijze bracht hem niet in tegenstelling tot zijn proletarische hoorders; integendeel: want in den grond voelden deze fabriekers net als hij, voelden zij hun toestand als onnatuurlijk en was terugkeer tot een eenvoudig verzekerd boerenleven ook hun hoogste ideaal. Deze primitiviteit van denken — economisch, want politiek had hij een scherpe, klare kijk op de dingen, — vereenigd met de kracht van zijn woord en de scherpte van zijn haat bracht hem veel nader tot de massa's dan den „schoolmeester" O'Brien en den bedaaerden kleinburger Lovett. Om hem schaarden zich alle harts-tochtelijke elementen der beweging; hij was het, die het voor Oastler en Stephens opnam, wanneer hun heftige oproerprediking aanstoot wakte bij de politici van Londen en Birmingham. In November 1837 richtte hij in Leeds het blad „The Northern Star" op, dat spoedig een eerste plaats innam onder de vele nieuwe kranten; en een half jaar later kwam in Leeds als centrum de „Great northern Union" tot stand, die vele arbeidersvereenigingen uit de fabrieksprovincie omvatte en het Charter als program aannam.

In 1838 kregen al deze verschillende bewegingen voeling met elkaar en vloeiden tot één enkele stroom samen. Even te voren had minister Sir John Russell in het parlement verklaard, dat de regeering de reformbill van 1832 als definitief beschouwde en niet aan verandering dacht. Dat dreef alle burgerlijk-radikale elementen uit Birmingham tot definitieve aansluiting. Van uit Birmingham werd de arbeider Collins naar Glasgow gezonden, dat eveneens, vooral door zijn groote scheepswerven, een centrum van metaalindustrie was, en ook veel textiel-industrie had. Daar werd op 21 Mei 1838 een groote demonstratieve vergadering gehouden, waar Atwood met zijn heele staf verscheen, het charter ontwikkelde en het plan voor de campagne opstelde. Een petitie zou aan het parlement gezonden worden met de democratische eischen. Daarvoor zouden overal in het land handteekeningen verzameld worden, zoodat het een *algemeen nationaal reuzenpetitionement* werd.

Tegelijkertijd zouden de arbeiders in heel Engeland een „convent” kiezen, dat in Londen zou vergaderen, voor het indienen van de petitie zou zorgen en verdere maatregelen zou besluiten. „Zend dadelijk na „afloop van onze verhandelingen een afgevaardigde naar Londen. Ik „weet, dat nog minstens 48 steden hetzelfde zullen doen; en als deze „afgevaardigden zich vereenigen, gesteund op een petitie van 2 miljoen „mensen, dan zou ik het parlement willen zien, dat hun wil weer „stond. En als het waanzinnig genoeg zou zijn, op uwe petitie niet te „letten, dan zou ik u tot een plechtige „heilige maand”, een algemeene „staking oproepen, niet van de arbeiders tegen hun meesters, maar „van allen tegen den gemeenschappelijken vijand”. Dit laatste was een toespeling op de gedachte aan een algemeene staking, die onder den naam „heilige maand” onder de arbeiders gepropageerd werd.

Deze voorstellen werden overal geestdriftig aanvaard. In alle belangrijke steden vonden reuzenmeetings plaats (uit Glasgow werd een van 150,000, uit Manchester een van 300,000 deelnemers gemeld) waar het petitionement aanbevolen en geteekend werd en gedelegeerden naar het konvent gekozen werden. Wat was de beteekenis van deze aktie? In een land zonder algemeen kiesrecht is een groot petitionement het *eenige middel, de hoofden te tellen*, door het getal aanhangers een druk op het door een kleine minderheid gekozen parlement uit te oefenen, en het zelfvertrouwen in de eigen gelederen te versterken. Het konvent ontstond uit de behoefte aan een *centrale leiding voor de geheele beweging*. Onder de bestaande vereenigingswet kon niet een lichaam in den geest van onze politieke partijen gesticht worden, alleen plaatselijke vereenigingen. Evenals in Duitschland in de jaren na 1890 onder een dergelijke wet koos men dus gedelegeerden in openbare vergaderingen. Bij de verkiezing heeft zeker menigeen ook gedacht aan vroegere gebeurtenissen uit de Engelsche geschiedenis, waar een opstandig volk een konvent koos, om den strijd tegen den koning te organiseeren, waarbij dit konvent dan de funkties van regeering overnam. En had dit arbeiderskonvent niet veel meer recht, in naam van het Engelsche volk te spreken, dan het oligarchische minderheids-parlement? Dat waren de romantische droomen. In werkelijkheid was het konvent een afvaardiging van arbeiders, die een klassenstrijd hadden te voeren, en droeg het dus veel meer het karakter van een *modern partijkongres*. En terwijl het als centraalleiding midden in de geweldige volksbeweging stond, heeft het als partijkongres tegelijk gewerkt om de denkbeelden te verhelderen en de stroomingen en tegenstellingen in de beweging tot klaarheid te brengen.

IV.

In alle overzichten van de geschiedenis van het Chartisme wordt gewezen op de tegenstelling tusschen twee richtingen, die er elkaar

bestreden, en die aangeduid worden als de „*physical force*” en de „*moral force*” — de menschen van het materieel geweld, en de menschen van de moreele macht; de richting, die macht en geweld wilde, en de richting, die op de moreele kracht der beweging rekende. Reeds vóór het konvent hadden de lui in London en Birmingham aanstoot genomen aan de heftige uitingen van Stephens en Oastler en namen scherpe moties tegen deze prediking van „*physical force*” aan. Evenzoo de Schotten uit Glasgow, geesteskinderen van Birmingham, die in December 1838 verklaarden: „Wij rekenen met onwankelbaar ver-
„trouwen op de macht van de moreele middelen, die het volk bezit
„om zijn rechten te verkrijgen, en wij veroordeelen zeer uitdrukkelijk
„alle aansporingen, fysiek geweld te gebruiken, want in die aan-
„sporingen ligt de strekking, onze moreele macht te verminderen. . .
„De hoofdzak is nu, de volksmassa's te organiseeren, ze op te wekken
„regelmatig kontributies te betalen, een deel daarvan tot verspreiding
„van kennis te gebruiken, en de arbeiders op de belangrijkheid van
„zelfbeheersching en zelfverbetering als bron van maatschappelijk geluk
„opmerkzaam te maken”.

Aan deze verklaring is al te zien, wat voor soort lui de aanhangers der „moreele middelen” waren. Bij de meer vooraanstaanden is het vooral de vrees, dat door de prediking van geweld de gematigde elementen afgestooten zullen worden. Zoo sprak Lovett, die als voornaamste vertegenwoordiger van deze richting geldt, te Londen in een debat met O'Connor: „Die geheele propaganda van het fysiek geweld
„is schadelijk en belemmert de beweging. Niet geweren hebben wij
„noodig, maar ontwikkeling en bescherming der arbeiders. Geweld-
„leuzen verslaan niet de vijanden, maar de vrienden van de beweging.
„O'Connor zou graag alles in een stormaanval veroveren en in één jaar
„het Charter tot wet maken. Dat forceeren en haasten, dat lawaai-
„maken en dreigen met gewelddadig verzet kan alleen tot ontijdige uit-
„barstingen en tot vernietiging van het Chartisme leiden. Willen
„Stephens, O'Connor en hun aanhangers dat niet inzien, dan zullen
„velen de beweging den rug toekeeren”.

Het is na al wat wij over het ontstaan van het Chartisme gezegd hebben, duidelijk, dat de tegenstelling tusschen de „*physical*” en de „*moral force*” een tegenstelling is tusschen de verschillendsoortige lagen en groepen, waaruit de Engelsche arbeidersklasse bestond. Aan de eene zijde de bezadigde hervormingsgezinde Londensche en Birminghamsche handwerkers, aan de andere zijde de verhongerde fabrieksproletariërs van Lancashire en Yorkshire. Natuurlijk waren de argumenten van de Londenaars volkomen juist; de beweging was niet enkel proletarisch, maar bevatte ook vele burgerlijke elementen. Ook de geheele kleine burgerij was van kiesrecht uitgesloten en in de fabrieksdistricten hadden

ze evenzeer van crisis en duurte te leiden; en zelfs een deel van de ontevreden bourgeoisie (zooals een deel der fabrikanten van Birmingham) ging mee. Om hen niet af te stooten was ook Q'Brien van meening, dat men de tegenstelling van kapitaal en arbeid vooreerst niet moest aanroeren. Niet, dat de burgerij zelf altijd zoo vreedzaam was geweest! Maar de propaganda van de *physical force* was een uitdrukking van de felle klassehaat van het fabrieksproletariaat, beteekende dus scherp klassenstrijd. Het spreekt vanzelf, dat de burgerlijk-radikale deelnemers der beweging niets van een geweldige proletarische volksofstand wilden weten; hoe scherper de massa's daarginds optraden, des te voorzichtiger en terughoudender werden zij, en des te vaster zwoeren zij bij de vreedzame, geleidelijke methode, de „moral force”. Maar ook de Londensche geleerde vakarbeiders voelden niets voor die gewelddadigheid; zij wilden geen klassenstrijd, maar hervorming, gelijkheid met de naaste hoogere lagen; zij wilden, dat de arbeiders door ontwikkeling, verstandig optreden en gematigdheid zouden toonen, het kiesrecht evengoed waard te zijn als de hoogere burgerij en zij meenden, dat het hun dan onmogelijk onthouden kon worden. Hun strijd was geen onmiddellijke levensnood, en zij rekenden er op, door langzaam gestadig aanwerken en propageeren hun doel eindelijk te zullen bereiken. Dat was hun methode van de moreele macht.

Daarentegen was voor de fabrieksarbeiders in het Noorden het kiesrecht een instinktief-gevoeld middel, om uit hun ellende te komen, een leuze, waaronder de strijd tegen de geheele onderdrukkingsmacht van regeering en fabrikanten gevoerd werd. Het Chartisme was voor hen geen abstrakt-politieke kwestie, maar een levenskwestie. „Het vraagstuk van het algemeen kiesrecht” zei Stephens op de meeting in Manchester „is in den grond beschouwd het vraagstuk van mes en vork, het vraagstuk van brood en kaas... En als er iemand mij vraagt, wat algemeen kiesrecht beteekent, dan zeg ik „het beteekent, dat ieder werkman het recht heeft, een goede jas om de schouders te dragen, een goed huis voor zich en zijn familie te bezitten, een goed middageten op tafel te hebben, en slechts zooveel werk, dat hij goed gezond kan blijven, en zooveel loon, dat hij de zegeningen van het leven, die een mensch redelijkerwijze verlangen kan, deelachtig kan worden”. Maar de arbeiders voelden ook heel goed, dat de rijke fabrikanten en trotsche edellieden hun dat nooit vrijwillig zouden geven, maar alleen *gedwongen, door geweld of vrees voor geweld*. Dat is de grondslag van de „physical force”. Zij is dus niet gelijk te stellen met een samenzweers- of Putsch-taktiek, maar zij beantwoordt aan den grondslag van het sociaaldemokratische denken.

Daarbij is te bedenken, dat toenmaals de omstandigheden geheel anders waren, dan die waaronder in latere jaren b.v. de Deutsche

arbeiders werkten 1). Als dwangmiddel in den klassenstrijd, dus als revolutionaire methode, was toen alleen de *gewapende opstand* denkbaar; in alle burgerlijke revoluties vanaf 1640 tot 1830 was steeds de strijd met wapenen gevoerd en in Engeland had het in 1832 ook weinig gescheeld, of het was tot een burgeroorlog gekomen. Een volksopstand werd in Engeland bovendien ook daardoor begunstigd, dat men geen militarisme, geen groot leger had, maar alleen een klein vrijwilligersleger. Het ontbrak ook aan een sterke centrale regeeringsmacht; het bestuur was gedecentraliseerd, zoodat een krachtig dadelijk gereed overwicht van de regeering over het volk ontbrak. De politie was landelijk-primitief; alleen in Londen was een goed georganiseerd politiekorps, onder veel tegenstand, door de regeering opgericht. Daartegenover had ieder Engelschman van oudsher het onbewistbare recht, wapens te dragen en te gebruiken. Daarom was het niet van te voren uitgesloten, dat door het middel van gewapend verzet een volkopstand zegevierend uit den strijd kon te voorschijn komen, of ten minste de heerschende klasse zooveel vrees aan zou kunnen jagen, dat deze toegaf.

1) In zijn „Geschichte des Sozialismus in England“, een breede maar vrij onsamenhangende en eenzijdige verzameling van waardevol materiaal, vervalt M. Beer ook in de fout, niet op de historische omstandigheden te letten en alles van uit modern (reformistisch) standpunt te bezien. Vandaar, dat hij Lovett bovenmate verheft en O'Connor naar beneden haalt, zonder ze uit hun maatschappelijk milieu te begrijpen.

De eene van deze bewegingen was *het socialisme van Owen*. Robert Owen had na het ineenstorten van zijn groote arbeidersbond in 1834 met onverwoestbaar optimisme opnieuw de propaganda van zijn ideeën ter hand genomen. In 1835 richtte hij een blad op: „De nieuwe zedelijke wereld”, en in een boek met denzelfden titel legde hij nog eens in 1836 uitvoerig zijn grondbeginselen neer: de afhankelijkheid van het menschelijk karakter van de omgeving; de regeling van de produktie door associaties; de beginselen van een natuurlijken godsdienst. Door een toewijdende propaganda van zijn aanhangers werden van zijn „associatie van alle klassen van alle naties” in alle grootere plaatsen afdeelingen, „loges” opgericht, die door vergaderingen, Zondagsbijeenskomsten, concerten e.d. steeds meer aanhangers wonden. Naar deze Zondagsbijeenskomsten, waar een soort wereldlijk Christendom van broederschap gepredikt werd, stroomden weldra de proletariërs der fabrieken; daar werd gesproken over hun ellendig leven, over de vreugdeloosheid van hun arbeid, daar werd hun als lichtend ideaal de toekomstwereld van het socialisme getoond; daar werd hun hun eigen ruwheid, hun onwetendheid, hun eigen aandeel aan deze toestanden door het zenden van hun kinderen naar de fabrieken voorgehouden — alles in den geest van Owen, den geest van zachte menschenliefde en broederschap. En toen in 1837 en 1838 de nood en de honger kwamen, toen het Chartisme de massa's meesleepte tot een reusachtige stormbeweging, toen groeide ook het Owenisme. In deze en de volgende jaren is het socialisme van Owen de geloofsbelijdenis, zooals Lord Durham het uitdrukte, van de groote massa der bevolking. En voornamelijk waren het de arbeiders, die met hun scharen de reusachtige vergaderzalen vulden, waar de „socialisten” — zoo noemde men de volgers van Owen — spraken.

Socialisme en Chartisme werden beide als uitingen van dezelfde opstandigheid der massa's door de heerschende klassen vervolgd: de een als het practisch, de ander als het theoretisch verzet tegen de heerschende orde; en in 1840, toen het Chartisme neergeworpen was, hadden Owen en zijn aanhangers ook vele ruwe vervolgingen van door de geestelijkheid der staatskerk gehuurde of opgestookte benden te doorstaan. *Socialisme en Chartisme hadden hun aanhangers gemeen, zij groeiden daarin uit dezelfde oorzaak op; maar tegelijk stonden zij tot elkaar in scherpe tegenstelling.* Terwijl het Chartisme voor een direkt politiek doel, voor de democratie strijdt, predikt het socialisme, dat daarin slechts kleine lapmiddelen ziet, een algeheele omkeer der maatschappij. Terwijl het Chartisme vol is van strijdrumoer en strijd lust, predikt het socialisme broederlijkheid, vrede en welwillendheid tusschen de klassen. Terwijl het Chartisme een klassenstrijd van het proletariaat inderdaad is, bestrijdt het socialisme dezen strijd als verderfelijk, als

bron van steeds nieuw kwaad. *Het Chartisme is de praktische daad van den opstand der massa's tegen het kapitalisme, het socialisme is het passieve, vurige uitzien naar het duizendjarig rijk op aarde*, dat door zedelijke verbetering van de menschen zou komen. In het Owenisme kwam tot uitdrukking, dat de Chartistische massa's niet vol vertrouwen in eigen kracht voorwaarts gingen; 's Zondags in de socialistische bijeenkomsten droomden zij van een heerlijke betere wereld, die, ver buiten hun bereik, als door een wonder moest komen. Het Owenisme was de zelfbekentenis van *de machteloosheid der Chartistische beweging*; dit bewustzijn van eigen zwakte leefde diep in de harten der proletariërs. Zij zagen den weg niet voor zich; zij zagen den weg niet in helder licht vóór zich liggen; om hen heen was dikke duisternis van ellende en onwetendheid, waartegen zij wanhopig vochten; en het zonnige land der vrijheid, ver daarbuiten, was als een Fata Morgana, een droomwereld. Zij zagen niet, en konden nog niet zien, dat hun praktische strijd tegen de heerschers tegelijk de weg naar het toekomstland van een nieuwe sociale orde was. Zoo zag Friedrich Engels hen, toen hij in het begin van de veertiger jaren in Engeland werkte; hij zei daarover:

„De Chartisten zijn het achterlijkst, het minst ontwikkeld, maar daartegenover echte proletariërs, vertegenwoordigers van hun klasse. De socialisten zien verder, stellen praktische middelen tegen de nood voor, maar zij zijn van de bourgeoisie uitgegaan, en kunnen daardoor niet één worden met het proletariaat. De samenwerking van socialisme en Chartisme, de vernieuwing van het Fransche kommunisme op Engelsche grondslag, zal de volgende trap zijn en is gedeeltelijk reeds begonnen" 1).

Deze vereeniging is niet het werk der Britsche arbeiders, maar van den Duitscher Engels zelf met Marx geweest: wij zien hier, in deze beschouwing van Engels over wat hij in de beweging in Engeland zag, het eerste opkomen van het wetenschappelijk socialisme. Maar zoo lang in de Engelsche beweging deze beide zijden, proletarische klassestrijd en socialistisch toekomstideaal, zij het ook in dezelfde personen belichaamd, tegengestelde denkwijzen waren, belemmerden zij elkaar. Bij iedere tegenslag en teleurstelling bracht het socialisme moedeloosheid in de massa's en deed hen den strijd opgeven; zoo werd het tot een nieuwe oorzaak voor de zwakheid der beweging.

Het socialisme was echter niet de eenige konkurrent, die met het Chartisme om geestelijke invloed op de massa's streed. De andere was de *beweging voor vrijhandel*. De arbeiders hadden ook al in vroegeren tijd, b.v. in de beweging van 1816—1820 opheffing van graanrechten

1) Die Lage der arbeitenden Klassen in England. Blz. 240.

geëischt, die de levensmiddelen duur maakten; en in de meeste democratische programma's (b.v. van de Political Union te Birmingham) kwam ook de eisch van afschaffing der graanrechten voor. Juist die burgerlijke radikalen, die het naast bij de arbeiders stonden, (zooals Hume en Roebuck) waren voorvechters van het goedkoop maken der levensmiddelen. Maar de meerderheid van het parlement, dat, hoewel tot de liberale partij der Whigs behoorend, hoofdzakelijk uit adellijke grootgrondbezitters bestond, wilde van een afschaffing der graanrechten niets weten. En bij de Chartisten konden deze vrijhandelaars ook niet veel steun verwachten. Zij betoogden in 1834 dat de graanrechten daarom zoo schadelijk waren, omdat duur brood de loonen hoog hield en de industrie daardoor niet konkurreeren kon. Dat wil dus zeggen: *als het brood goedkoop werd, zouden de loonen in dezelfde mate dalen.* Voor de arbeiders kwam het dus precies op hetzelfde neer; het eenig verschil was, dat wat de fabrikant minder betaalde, de grondbezitter minder ontving. En toen het orgaan van de vrijhandelaars de arbeiders uitnoodigde, dat doellooze en nuttelooze strijden voor het Charter op te geven en liever tegen de graanrechten te vechten, werden deze nog meer wantrouwend; en het konvent verklaarde in een motie de afschaffing der graanrechten voor de arbeiders van geen nut en de beweging daarvoor schadelijk.

Zij hadden trouwens reden voor dit standpunt. Want de vrijhandelsleuze begon steeds meer een fabrikantenleuze te worden. In de lange jaren van krisis en stagnatie, van 1837 tot 1842, kwam in de Engelsche industriele bourgeoisie steeds meer de overtuiging op, dat met het stelsel der beschermende rechten gebroken moest worden. Zij vonden in Richard Cobden een bekwaam en geestdriftig propagandist van deze zaak en in 1838 werd in Manchester de *Anti-corn-law-league* opgericht, die een krachtige agitatie begon. De verhouding van deze vrijhandelsbeweging tot het Chartisme was al haast even halfslachtig en vol tegenstrijdigheid als die van het socialisme; terwijl in de middenlagen van kleine burgerij en kleinburgerlijk voelende arbeiders beide aangehangen werden en kiesrecht en goedkoop brood als bij elkaar behorende leuzen golden, staan zij aan de uiterste vleugels scherp tegenover elkaar als een fabrikanten- en een proletariërsbeweging. Cobden deed zijn best, om zijn strijd voor het fabrikantenbelang te voeren onder den uiterlijken vorm van een algemeen industrieel belang van arbeiders en fabrikanten samen. Van de theorie der vroegere vrijhandelaars wilde hij niets weten. Het is niet waar, zei hij tot de arbeiders, dat de loonen met de broodprijzen op en neer gaan. Dat kan men juist nu in 1839 zien, nu de broodprijzen zeer hoog en de loonen zeer laag zijn. Hoe komt dat, waarom geven de fabrikanten niet meer? Zij zouden het graag willen, maar zij kunnen niet, door *stagnatie van de*

industrie. Er is gebrek aan afzetmarkten, daarom kwijnt de industrie, moeten de fabrikanten elkaar onderbieden en goedkoop verkoopen, en daarom kunnen zij geen behoorlijke loonen betalen. En waarom zijn er geen afzetmarkten? Omdat de omliggende landen geen graan in Engeland kunnen invoeren, sluiten zij hun grenzen voor Engelsche katoen- en wolstoffen en probeeren zelf een industrie op te fokken. Omdat zij niet kunnen verkoopen, hebben ze ook geen geld om van ons te koopen. *De industrieele stagnatie, de oorzaak der lage loonen, is dus een gevolg van de graanrechten.* Schaft men echter de graanrechten af, dan kunnen die landen ook hun grenzen openen, en er ontstaat een verdeeling van arbeid, waarbij de andere landen graan voor Engeland verbouwen en Engeland als „werkplaats der wereld” hun de industrieproducten levert. Dan zal de industrie bloeien en de arbeiders kunnen hogere loonen krijgen.

Dat was de leer die Cobden propageerde. Maar ondanks het beetje juiste kern, dat er in lag, kon hij daarmee ook niet veel sukses bij die arbeiders behalen, die eenigszins klassebewust en geschoold waren. Want als apostel der algemeene economische vrijheid was hij met zijn vrienden tegen de vakvereenigingen, die het eenigste middel waren om in tijden van voorspoed voor de arbeiders een aandeel in de winst te veroveren, en tegen fabriekswetgeving ter bescherming der arbeiders. De woordvoerders der Chartisten wezen er ook op, dat de reusachtige vermeerdering van uitvoer in de laatste vijftig jaren slechts vermeerdering van ellende voor de arbeiders had gebracht; wie waarborgde, dat het in de toekomst anders zou gaan? Er kwam nog bij, dat de arbeiders zich nog niet als een blijvende stedelijke industrieele klasse voelden; zij voelden zich solidair met de plattelandsbevolking, *zij voelden nog agrarisch* en zagen in de afschaffing der graanrechten *een begunstiging van de fabrikanten ten nadeele van de plattelandsbevolking.* Daarom stelden zij tegenover de leuze van de vrijhandelaars: uitbreiding van de buitenlandsche markt! deze andere: uitbreiding van de binnenlandsche markt, door verbetering van de loonen en in kultuur brengen van land, waarop talloze proletariërs dan een bestaan kunnen vinden.

Zoo stonden de Chartistische en de vrijhandelbeweging theoretisch als uitdrukking van tegengestelde belangen, en praktisch, als konkurrenten, scherp tegenover elkaar. En toch moesten zij telkens samengaan, omdat zij beide in oppositie tot het heerschende regime stonden. En beschouwt men het Owensche socialisme daarnaast, dan wordt het een ingewikkeld verward beeld van elkaar bestrijdende en toch weer aanvullende stroomingen, die tesamen tot uitdrukking brengen, dat de tijd nog niet rijp was voor een groote proletarische revolutie; *dat Engeland zich niet aan het einde maar nog slechts in het moeilijke begin van zijn kapitalistische ontwikkeling bevond.*

Met het einde van de groote beweging van 1839 breekt een nieuw tijdperk voor het Chartisme aan. Het was niet gelukt, met één groote stormloop het doel te bereiken en het kiesrecht te veroveren. Naar de voorstelling uit vroegere revoluties was de beweging mislukt. Naar wat het karakter van alle proletarische bewegingen is, kon dit maar een eerste begin zijn. Nu moest het in den geest der Chartisten zelf klaar worden, dat zij zich op een langeren systematisch gevoerden strijd moesten voorbereiden.

Toen de aanvoorders uit de gevangenis terugkwamen, hun aanhangers bijeenzochten en hun werk weer opnamen, moesten zij deze taak ter hand nemen. Ten eerste moesten zij een *beter* organisatie maken, die voor den langen duur bruikbaar was. Daartoe organiseerden zij zich als een *blijvende politieke vereeniging*, de „National Charter Association”, die op 20 Juli 1840 opgericht, weldra 20.000 leden telde. Maar nu bleek al spoedig, dat zij, die in de vorige massabeweging eendrachtig samengewerkt hadden, zeer verschillende denkbeelden over de verdere werkzaamheid hadden: de tegenstellingen in methode en taktiek voerden zoo tot oneenigheden en tot diepe vijandschap tusschen verschillende leiders. O'Connor wilde bij de oude methode blijven: door pers en vergadering op de massa's inwerken en ze zoo tot nieuwe krachtige bewegingen brengen. O'Brien wilde vooral deelname aan den gewonen politieken strijd, en daartoe van de verkiezingen gebruik maken. Lovett en Collins sloegen een plan voor tot organisatie van ontwikkeling: de onwetendheid, het gebrek aan ontwikkeling was in hun oogen de hoofdoorzaak, waardoor de arbeiders geen politieke rechten konden verkrijgen. Dit plan van ontwikkeling, door vreedzaam samenwerken met de andere klassen, werd door O'Conner en O'Brien scherp bespot en bestreden.

Ook bij de parlamentsverkiezingen in 1841 trad deze tegenstelling te voorschijn. O'Connor haatte de aftredende regeeringspartij, de „bloedige Whigs”, die de Chartistenbeweging onderdrukt had, de partij van de direkte klassevijanden der arbeiders, de fabrikanten, met een zoo diepe haat, dat hij er op aandrong de Tories te steunen, van wie bovendien velen sympathie voor de arbeidersbeweging geuit hadden. Daartegenover stond Lovett, die in de liberale partij een partij van vooruitgang zag, welke de arbeiders altijd nog nader stond dan de konservatieve Tories; hij wilde dus de Whigs ondersteunen. En O'Brien verklaarde de strijd tusschen beide partijen als een strijd tusschen twee burgerlijke partijen, die beide de arbeiders even vijandig waren; dus moest men geen van beide ondersteunen, maar de verkiezingen gebruiken om eigen protestkandidaten op te stellen, propaganda te maken, en te probeeren,

zoo mogelijk door een overeenkomst van wederzijdsche hulp een Chartist in het parlement te krijgen, die daar voor de arbeiders zou kunnen optreden. Praktisch was deze strijd natuurlijk van weinig belang, daar de arbeiders toch geen stemrecht hadden.

Bij deze verkiezing van 1841 verdween de liberale meerderheid, het ministerie trad af en een *Tory-ministerie onder leiding van Robert Peel* kwam aan de regeering. Daardoor kwam de liberale bourgeoisie in oppositie, en in deze partij beginnen nu de oppositioneële elementen, de fabrikanten en radikalen, steeds meer den boventoon te voeren.

Daarbij kwam, dat de tijden steeds slechter werden. Zonder dat er een werkelijke prosperiteit was geweest, kwam in 1842 een *nieuwe krisis, een zware depressie*. Dat maakte de fabrikanten rabiaat; hun kranten schreven steeds feller tegen de regeering en eischten afschaffing van de beschermende rechten. Onder de arbeiders groeide de ellende en armoede weer tot ondragelijkheid en door deze nood groeide ook de Chartistische beweging weer omhoog. Algemeen heerschte in Engeland toen de overtuiging, dat het zoo niet langer ging en dat de industrieele ontwikkeling in een slop geraakt was: de industrie was niet in staat tot duurzame bloei en welvaart te komen. Overal heerschte het gevoel, dat *Engeland voor een sociale katastrofe stond* of een langzaam verval tegemoet ging.

Het is begrijpelijk, dat onder zulke omstandigheden een *toenadering tusschen de burgerlijke en de proletarische oppositie* plaats vond. Het initiatief werd genomen door een filantropisch politikus, een kwaker, die ook voor de afschaffing der slaverij en voor sociale hervormingen gestreden had, Joseph Sturge. Hij had met zijn vrienden een blad voor democratie, vrijhandel en algemeen kiesrecht opgericht en riep in Febr. 1842 een samenkomst te Londen bijeen, weldra door een tweede te Birmingham gevolgd, waar burgerlijke hervormers als John Bright en Sturge en gematigde Chartisten, als Lovett, Collins, Vincent zich verenigden. Wel donderde O'Connor fel tegen de „verraders“, die zich met de vijanden der arbeiders verbonden. Maar dat zelfs O'Brien werd meegesleept en dat deze klare politikus toen schreef, dat men de eerlijke elementen van de bourgeoisie, die ons ondersteunen wilden, niet moest afstooten, bewijst wel, hoe sterk de oppositiestrooming in de bourgeoisie was. Zoo sterk was de kracht van het samengaan, dat ten slotte in Augustus O'Connor zelf bij een naverkiezing voor Sturge optrad.

Nu werd in April 1842 een *nieuw petitionement* op het touw gezet en een *nieuw konvent* in Londen samengeroepen. De petitie werd door 3½ miljoen namen onderteekend, was dus een nog veel reusachtiger demonstratie dan de vorige keer. Ook in ander opzicht toont zij den vooruitgang der beweging: uit haar inhoud blijkt een *veel klaarder proletarisch standpunt* dan in de vroegere petitie van 1839. De prole-

tarische democratie liep in haar politiek manifest niet meer als aanging achter de burgerlijke democratie aan; in de argumenten en beoogden treedt overal de toestand van het proletariaat als hoofdmoment op: de enorme belastingen, de honger der massa's, waar de regering niets tegen doet, de armbuiswet, de aantasting van het verenigingsrecht door de overheid, het gevangen zetten der Chartisten, de lange arbeidstijden en de lage loonen — dat wordt alles opgesomd en tegenover de hooge inkomens van de koningin, de hooge geestelijkheid en de adel gesteld. Over de graanrechten zegt de petitie, (een bewijs, hoe weinig de burgerlijke vrienden aan het Chartisme hun meening konden opdringen) dat door hun afschaffing de arbeiders niet bevrijd zullen worden, tenzij het volk de macht bezit, alle monopolies en alle onderdrukking af te schaffen — „de onderteekenaars bedoelen daarmee het monopolie van het kiesrecht, van het papiergeld, van de machines, van den grond, van de pers, van de verkeersmiddelen, van de staatskerk en nog vele andere“. De petitie werd door den radikaal Duncombe op 2 Mei in 't parlement ingeleid; maar Whigs en Tories waren er eensgezind tegen. De historicus Macaulay liet niet na op de zinsnede van het monopolie van het eigendom te wijzen en hield een roerende speech, dat privaateigendom de basis van alle beschaving was — de bourgeoisie voelde het *kommunisme al als konsekwentie van het Chartisme*, toen het de arbeiders zelf nog nauwelijks bewust was. Met 287 tegen 49 stemmen (de radikale vrijhandelaars) werd de petitie verworpen.

Intusschen steeg de *nood der massa's* door de krisis steeds meer. De loonen vielen, de werkeloosheid nam toe; en zelfs de vakverenigingen, meest kleine maar gesloten groepen van geschoolde arbeiders, die zich tot nog toe voorzichtig buiten het chartisme hadden gehouden, begonnen aan de politieke agitatie mee te doen.

Toen brak op 5 Augustus in de plaatsjes Ashton en Stalybridge tengevolge van loonkortingen een staking uit. De stakers trokken naar alle omliggende fabrieken, overal sloten de arbeiders zich aan en zetten de fabrieken stop. Op 9 Augustus trokken ze in groote scharen naar Manchester, waar het liberale stadsbestuur hen toeliet, nadat onderhandeld en beloofd was, de orde te zullen bewaren. Bij alle fabrieken gingen ze rond, overal werd stop gezet en de fabrikanten verzetten zich niet (behalve een, die een bekend Tory was). Van Manchester breidde de staking zich over het geheele fabrieksdistrict uit; overal sloten de arbeiders zich aan, en hier en daar vielen ongeregelde heden voor (zoo werd in Stockport het armbuis bestormd). In de tweede week van Augustus was de *staking algemeen*; in het geheele district rookte geen schoorsteen en draaide geen rad meer. Maar nu begon de bourgeoisie zich ook te wapenen; militairen patrouilleerden rond om samschelingen uiteen te jagen. Op 12 Augustus kwam een *konferentie van*

vakverenigingen bijeen, om over de spontaan uitgebroken staking te beraadslagen. Slechts een kleine minderheid was er voor, alleen de eisch voor loonsverhooging te stellen; de meerderheid besloot, de politieke eisch van het Charter te stellen, en de staking als strijd voor het Charter voort te zetten.

Zoo was plotseling in vervulling gegaan, waarnaar men in 1839 vergeefsch uitgezien had: *de politieke massastaking voor het Volkscharter*. Zoo scheen het. Maar *het was slechts schijn*. De arbeiders waren den strijd niet begonnen met klaar besef van dit doel, maar zij waren door nood, gebrek, wanhoop er toe gedreven: de laatste loonkorting was maar een laatste stootje geweest. Men hoorde zelfs zeggen dat *de fabrikanten met opzet de staking geprovoceerd hadden*, om een druk op de regeering ten gunste van den vrijhandel uit te oefenen. Zoo stelt Engels in zijn werk de zaak ook voor; en zeker boden zij geen tegenstand en kwam de staking hun goed van pas, omdat er toch gebrek aan werk was. Zij hadden misschien gehoopt, dat nu de arbeiders zich als hun agenten zouden laten gebruiken en vrijhandel eischen. Toen dat echter tegenviel en de arbeiders integendeel voor het Chartisme opkwamen, begonnen zij te bemerken, dat zij de beweging niet beheerschen konden, hadden er genoeg van en riepen de militaire macht te hulp.

„Was de beweging”, schreef Engels, „van het begin af aan een opzettelijke bewuste arbeidersopstand geweest, dan had zij zeker sukses gehad. Maar deze massa's, door hun patroons de straat opgejaagd zonder het zelf te willen, zonder zelf iets bepaalds te willen, kon niets uitrichten”. En ook een konferentie van Chartisten, die op 17 Augustus toevallig te Manchester bijeenkwam en nu over de staking sprak, kon niets doen: zij kon niet de staking veroordeelen als een vrijhandelaarsrelletje; zij kon ook niet een opstand als voortzetting en uitbreiding proklameeren; zij kon slechts billijken en opmonteren. Dus begonnen de arbeiders gaandeweg weer aan 't werk te gaan: *zonder klaar doel, met de geheele bezittende klasse en de staatsmacht tegenover zich, konden zij niets beginnen*. De staking verliep in de 2e helft van Augustus steeds meer; en als nasleep werden meer dan 700 arbeiders voor het gerecht gebracht en gedeeltelijk tot zware straffen veroordeeld.

Zoo had deze staking schijnbaar niets uitgewerkt: het proletariaat was niet in staat geweest aan de heerschende klasse iets af te dwingen. En toch *is haar beteekenis voor de Engelsche geschiedenis enorm geweest*. Deze staking was als een geweldige aardbeving, en toen zij voorbij was, was de wereld, waren de menschen anders, dan te voren. Deze onverwachte ontplooiing van proletarische macht was voor de heerschende klasse een les, die ze niet weer vergeten heeft. Honderdduizenden arbeiders in staking, door nood tot het uiterste in staat, het Charter

eischend, terwijl overal in het land chartistische vergaderingen plaats hadden en de arbeiders overlegden, hoe de aktie te versterken — wat moest dat worden? *De bourgeoisie voelde zich voor het allereerst tegenover die geheimsinnige macht van een stakend proletariaat, zonder te weten, hoe het te bedwingen*: zij kon slechts afwachten en hopen, dat de arbeiders het op zouden geven, voor er een algemeene opstand uit ontstaan was. Wat zij voelde, sprak minister Graham in 1847 in het parlement bij de behandeling der graanwetten uit:

„Het jaar 1842 bracht ons betreurenswaardige ervaringen: een jaar van geweldige nood, en — daar wij het nu achter ons hebben, mag ik het zeggen — ook van het grootste gevaar. Hoe was de toestand in 1842? Veroorloof mij, u mede te deelen wat tot nog toe geheim was. Wij hadden in Londen middernachtelijke chartistenmeetings in Lincoln's Inn Fields. Massa's ontevreden verbitterde en gevaarlijke elementen bedreigden de openbare rust. . . . En hoe was het in Lancashire? Alle machines stonden stil. . . . Ik stond voortdurend in verbinding met de militaire bevelhebbers, aan wie uit alle deelen van het land om troepen gevraagd werd. Mijn kollega's en ik hebben een verschrikkelijke tijd doorleefd, zooals wij in openbare aangelegenheden nooit weer beleefd hebben.”

Gaan wij de verschillende werkingen na. Op de arbeidersklasse, die niet breed genoeg kon overzien, hoe geweldig deze aktie de bourgeoisie schrik had aangejaagd, en alleen maar haar eigen hopeloos pogen en gemis aan sukses zag, werkte de staking als *een nieuw ontmoedigend bewijs van absolute onmacht*. Hun vertrouwen in het Chartisme was geknakt; de doeleinden van het Chartisme leken niet te verwezenlijken droombeelden.

Het eerste onmiddellijke gevolg was *definitieve scheiding van de burgerlijke en de proletarische democratie*. Op de December-konferentie van de gemeenschappelijke kiesrechtbeweging stelde Sturge voor, de namen Charter en Chartisme uit het programma te schrappen, omdat deze naam bij de middelklassen al te veel tegenstand wekte. Dat beteekende, dat de kiesrechtbeweging de geestelijke gemeenschap met het Chartisme zou opgeven en het burgerlijke radikalisme de leiding zou verkrijgen, Dat konden de Chartisten niet dulden. Zelfs de vreedzame Lovett verzette zich met scherpste tegen deze smaad: O'Connor viel hem bij en verzoende zich met hem (alhoewel niet duurzaam), en de burgerlijke deelnemers trokken zich terug. De massastaking had hen uit de strijdgemeenschap met het proletariaat verjaagd. Waar moesten zij nu blijven? De democratie had voor hen als strijddoel haar beteekenis verloren. Dus koncentreerden zij voortaan hun kracht op hun tweede programmpunt, de vrijhandel. Daarmee werden zij tot *aanhangsel van de liberale Whigpartij*.

Want *deze liberale partij* — dat was ook een gevolg van de massa-

staking — *wordt nu meer en meer voor den vrijhandel gewonnen*, als beste middel, een herhaling van zulke gebeurtenissen te voorkomen. Van nu af aan wordt afschaffing van de graanrechten de leuze van een steeds sterker politieke beweging, die de breede burgerlijke massa vervult. Reusachtige vergaderingen worden overal gehouden, en zelfs de regeeringspartij, de Tories, bleef niet vrij van deze propaganda. De premier, Robert Peel, was ook heelemaal geen landjonker; zijn vader had zelf een spinnerij bezeten en zoo kon hij nu en dan fabrikantenbelangen tegen zijn beperkte agrarische partijgenooten verdedigen. In 1842 zette hij een wet door, die bij al te hoog stijgende graanprijzen de invoerrechten verminderde. Dat was nog lang geen afschaffing; en het zou misschien ook nog lang geduurd hebben, vóór een uit grondbezitters bestaand parlement in de afschaffing van graanrechten toegestemd had. Maar toen kwam in 1845 en 1846 als een agrarische katastrofe de *aard-appelsiekte*, die in alle landen van Europa, ook in Engeland, de volksmassa's van hun hoofdvoedsel beroofde en de vraag naar graan geweldig deed stijgen. En daarop volgde, na jaren van lage prijzen, in 1847 *een mislukking van de graanoogst*. De prijzen schoten snel in de hoogte, overal dreigde gebrek, en onder den druk van deze nood stelde de regeering voor, de graanrechten trapsgewijs op te heffen. Zij vreesde een herhaling op grooter schaal van de toestanden van 1842; bij die gelegenheid was het, dat Graham de boven aangehaalde uitingen deed. Door het grootste deel van zijn eigen partij fel bestreden, wist Peel met een, uit de Whigs en de minderheid der Tories bestaande meerderheid zijn voorstel door te zetten. De graanrechten werden afgeschaft. De liberale fabrikanten hadden de overwinning behaald. *De vrijhandel werd tot grondslag van de Engelsche politiek* en drong weldra ook in andere landen als nieuw beginsel der staathuishoudkunde door.